

SETAN LAUSUNTO NIMILAIN ARVIOMUISTIOSTA

Lausuntopyyntö OM 24/41/2015

Seta kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto nimilain arviomuistiosta ja toteaa seuraavaa: Nimilain uudistamistarvetta arvioitaessa Seta korostaa yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon, lapsen edun, itsemääräämisoikeuden ja yksinkertaisen prosessin periaatteita.

Etunimi

Nimilain muutostarve kumpuaa muistion johdannossa esitettyjen syiden lisäksi tarpeesta ja veloitteesta huomioida sukupuolen moninaisuus ja sukupuolivähemmistöjen olemassaolo osana yhteiskuntaa. *Lain tulisi paremmin huomioida sukupuolivähemmistöihin kuuluvat aikuiset ja alaikäiset.*

Nimilain 32 b §:n 2 momentin mukaan etunimeksi ei voida hyväksyä pojalle naisennimeä eikä tytölle miehennimeä. Pykälä, joka perustuu nimien sukupuolisidonnaisuuteen hankaloittaa turhaan monien sukupuolivähemmistöihin kuuluvien elämää. Nimilain arviomuistiosta todetaan kuitenkin, ettei nimien sukupuolisidonnaisuudesta luopuminen ole ajankohtaista. (Muistion yhteenveto 5. Nimien sukupuolisidonnaisuudesta luopuminen.) *Muistiossa kuitenkin tuodaan esille, että tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen puoltaa sukupuolisidonnaisuudesta luopumista.*

Muistio myös tuo esiin, että viranomaiset kokevat hankalaksi määrittellä sen, milloin jonkin etunimen katsotaan vakiintuneen voimakkaasti tiettyyn sukupuoleen. Myös etu- ja sukunimen rooli henkilön tunnistamisessa vähenee. Intersukupuolisten ihmisten oikeuksia koskevassa kannanotossa ETENE peräänkuuluuttaakin laajempaa yhteiskunnallista keskustelua sukupuolen merkityksestä esimerkiksi henkilötunnuksessa. Nimilain uudistaminen olisi yksi paikka keskustelulle tästä. On huomattava, että monet toivovat itselleen nimeä, joka ei ole vakiintunut millekään sukupuolelle.

Mikäli nimien sukupuolisidonnaisuudesta ei kuitenkaan luovuta, olisi etunimistön sukupuolittamisen vahvistamista vältettävä. Uusia nimiä ja nimiä, jotka eivät ole vakiintuneet joko naisen tai miehen nimiksi, ei tulisi enää jatkossa sukupolettaa. On hyvä asia, että osa nimistöä on sukupuolineutraalia ja sellaista, että sekä juridisesti mies tai juridisesti nainen voi ottaa tämän nimen.

Lisäksi mikäli etunimien sukupuolisidonnaisuudesta ei luovuta, on huolehdittava, että henkilöt, jotka haluavat muuttaa etunimensä sukupuoli-identiteettinsä perusteella, voivat niin tehdä. Mahdollisuus tulisi olla transsukupuolisilla sekä kaikilla, jotka määrittelevät sukupuolensa binääristä sukupuolijaosta poiketen (esim. muunsukupuoliset, intersukupuoliset). Tämä mahdollisuus tulee kirjata selvästi lakiin, jotta sen toimeenpano ei jää lain tulkinnasta kiinni.

Muistiossa todetaan, että nykyisen nimilain aikana on voitu harkinnanvaraisesti poiketa lain 32 b §:n 2 momentista. Pätevänä syynä on pidetty todistusta hakeutumisesta sukupuolen korjaamiseen vaadittaviin tutkimuksiin. (Arviomuistio 3.1, tiivistelmän kohta 4. Harkinnanvaraisten esteiden uudelleenarvioiminen).

On kuitenkin huomattava, että yllä oleva laissa oleva rajoite on ensisijaisesti tarkoitettu tilanteisiin, joissa aikuiset antavat lapselleen nimen. Sitä ei ylipäättäen olisi tarpeen soveltaa aikuisiin, jotka toivovat omaa sukupuoli-identiteettiään vastaavaa nimeä.

On myös tilanteita, joissa yllä mainittu rajoitus ei ole lapsen edun mukainen. Lapsen sukupuoli-identiteetti vakiintuu tavallisesti noin kolmen vuoden iässä. Myös transsukupuolinen lapsi voi jo hyvin varhain tuoda esille, että hän kokee olevansa toista kuin syntymässä hänelle määriteltyä sukupuolta. Suomessa ja maailmalla on yleistymässä käytäntö, jossa transsukupuolista lasta autetaan mahdollistamalla elämä oman identiteetin mukaisen sukupuolen sosiaalisessa roolissa jo lapsena. Tällöin esimerkiksi juridinen poika käy koulu identiteettinsä mukaisesti tyttönä. On tutkimusnäyttöä siitä, että lapsen hyvinvointi merkittävästi vahvistuu sosiaalisen transition jälkeen.

Nimilain olisi joustavasti kyettävä huomioimaan lapsen ja perheen tilanne. Virallinen nimi on viesti koululle ja lapsen kasvuympäristölle siitä, missä sukupuolella lapsi kohdataan. Virallinen, väestörekisterissä oleva lapsen sukupuoli-identiteettiä vahvistava nimi on lapsen edun mukainen.

Muistiossa todetaan, että nimen ja juridisen sukupuolen vastaavuuden vaatimuksesta voidaan nykyään poiketa, jos henkilö esittää todistuksen hakeutumisesta sukupuolen korjaamiseen vaadittaviin tutkimuksiin. Ihmisen sukupuoli-identiteettiä ei kuitenkaan voida määrittellä ulkoapäin vaan se perustuu henkilön omaan kokemukseen. *Ihmisen pitäisi voida muuttaa oma etunimensä oman sukupuoli-identiteettinsä mukaiseksi omalla ilmoituksellaan.*

On huomattava, että kaikki nimenmuutosta sukupuoli-identiteetin perusteella tarvitsevat eivät ole transsukupuolisia eivätkä korjaa sukupuoltaan translain säätämällä tavalla. Näin voi olla esimerkiksi silloin, kun henkilön identiteetti ei kaipaa fyysisiä tai juridisia muutoksia ja silloin, kun hänellä ei ole selkeästi miehen eikä naisen identiteettiä. Lisäksi ihmisen nimi, juridinen sukupuoli ja lääketieteellisen hoidon kautta muutettavat fyysiset ominaisuudet eivät ole sillä tavalla kiinni toisissaan, että ne kaikki muuttuisivat eri ihmisillä samaan tahtiin.

Alaikäisen etunimen muuttamisen osalta olisi arvioitava, miten ja milloin alaikäinen voi itse laittaa vireille hakemuksen etunimen muuttamisesta. Prosesissa olisi varmistettava, että lasta kuullaan hänen oman kehitystasonsa mukaisesti ja että ratkaisu tehdään aina ennen kaikkea lapsen edun näkökulmasta.

Nimilain uudistamista pohdittaessa tulisi pohtia myös tilanteita, joissa perheeseen syntyy intersukupuolinen lapsi. Tällaisessa tapauksessa voisi olla tarpeen pidentää aikaa, jonka sisällä vanhempien on ilmoitettava lapsen nimi. Vanhemmilta voi mennä aikaa asiaan sopeutumisessa ja tilanteen ymmärtämisessä ja aikaa voi kulua selvityksiin, jossa pyritään lapsen fyysisiä sukupuoliominaisuuksia lääketieteellisesti. Esimerkiksi puoli vuotta voisi olla parempi. Lisäksi olisi tärkeää, että vanhemmat voivat halutessaan valita intersukupuolisen tilan kanssa syntyneelle lapselle, jolla on sekä tyttö- että poikatyypillistä kehollisuutta, sukupuolineutraalin nimen tai nimet siten, että toinen nimi on pojan ja toinen tytön nimi. Tällainen käytäntö on Suomessa ollut mahdollista aiemmin. Silloin aikuinen saattoi valita, kumpaa nimeä hän käytti sen mukaan, kumman sukupuolen hän tunsu enemmän omakseen.

Tiedon lisääntyessä intersukupuolisuudesta koko yhteiskunnassa ja suuntaus, jossa kosmeettisia hoitoja kyseenalaistetaan, luo tarpeen, että lapsille ja nuorille luodaan lisää sosiaalista tilaa yhteisöissä omana itsenään. Niiden perheiden määrä, jotka avoimesti kertovat lapsensa intersukupuolisuudesta, tulee todennäköisesti myös kasvamaan.

Sukunimi

Sukunimiä koskevassa sääntelyssä on huomioitava perhemuotojen moninaisuus ja niiden välinen yhdenvertaisuus. On luotava tapoja, joilla perheet voivat perhemuodostaan huolimatta saada halutessaan käyttöönsä tosiallisia perheyhteyttä ilmentäviä sukunimiä.

Lapsen sukunimen määräytymisestä muistiossa todetaan, että on edelleen perusteltua, että lapsi saa saman sukunimen, kuin vanhemmilla on, jos heillä on yhteinen sukunimi. Esimerkiksi sateenkaariperheissä lapsilla voi kuitenkin olla useampi kuin kaksi tosiasiallista vanhempaa. Vanhemmat voivat toivoa lapselleen nimiyyhteyttä vanhempaan, jota laki ei kuitenkaan tunnusta lapsen juridiseksi vanhemmaksi. Nimilakia uudistettaessa olisikin tärkeää purkaa turhia rajoituksia sukunimen valitsemisessa lapselle.

Seta kannattaa muistion yhteenvedon johtopäätöstä (14), että rekisteröidystä parisuhteesta annetussa laissa oleva rajoitus, jonka mukaan rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta nimilain säännöksiä puolison sukunimestä, tulee poistaa. Rajoituksen poistaminen parantaa rekisteröidyssä parisuhteessa olevien yhdenvertaisuutta.

Arviomuistiossa esiin nostettu mahdollisuus antaa lapselle vanhempien sukunimestä muodostettu kaksiosainen sukunimi sekä saman mahdollisuuden luominen avioliitossa oleville puolisoille (tiivistelmän kohdat 7 ja 12) on kannatettava. Kaksiosaisen sukunimen ottaminen tulisi toteuttaa yhdenvertaisesti rekisteröidyt parisuhteet huomioiden.

Menettelytavat nimiasioissa

Seta kannattaa muistion ajatusta nimiasioiden ratkaisemista yhä useammin ilmoitusmenettelyn kautta.

Esimerkiksi sukupuoli-identiteettiin perustuvat etunimenmuutokset tai kun rekisteröidyssä parisuhteessa oleva henkilö toivoo puolisonsa sukunimeä, ovat tapauksia, jotka sopivat ilmoitusmenettelyn piiriin.